

Syndrom podvodnice

text **HANA DUFKOVÁ,**
Ústav českého jazyka
a teorie komunikace FF UK

RÁDA BYCH VÁM pověděla nějakou lingvistickou zajímavost, přepadl mě ovšem imposter syndrom. Napíšu tedy podvodně přímo o něm.

Impostor nebo také *imposter syndrom* je zjednodušeně stav či přesvědčení, kdy silně pochybuju o svých znalostech a schopnostech a bojím se, že budu označena jako podvodnice. Tak si můžou připadat třeba ti, kteří někoho učí, něco zkoumají, někoho o něčem informují, tedy ti, kteří požívají status člověka, který ví. V angličtině koexistují obě varianty, *impostor* tam proplul z latiny přes francouzštinu a *imposter* je jeho anglické alter ego s běžnější anglickou činitelskou příponou *-er*, vzniklé nejspíš analogií. V angličtinách – to množné číslo je záměrné – se spelování věnuje podobně hysterická pozornost jako v češtině pravopisu. Vypadá to, že byť jsou obě podoby uznávány, rozdíl mezi nimi je, v různých angličtinách mají trochu jiný status a jinou frekvenci.

Frekvence v češtině se ovšem ani na datech z jazykových korpusů nezjišťuje snadno. Spojení je to nové a objevuje se neznězdka i jako citace anglického termínu, tedy v podobě *syndrom* namísto počesťeného *syndrom*, například ve spojení *Trpím „impostor syndrom“*, kde cizost ještě posilují uvozovky. Data zkreslují i zmínky o veganském burgeru od jedné známé fastfoodové společnosti pojmenovaném příznačně *The Imposter*. Tendenci ale i v takto heterogenních dokladech vysledovat lze: v češtině se ustaluje foneticky přímá podoba *imposter*.

Existuje český ekvivalent? Čestina kupodivu nerozlišuje tolik typů podvodníků jako angličtina. *Imposter* je někdo vydávající se za někoho jiného a slovníky k tomuhle obsahu nabízejí krom *podvodníka* už jen *hochštaplera*. Toho ovšem ve spojení se *syndromem* v korpusech nenajdeme. Musíme proto zůstat u *podvodníka*, který má význam širší. V nejnovějším korpusu elektronických textů online2_now (citováno 7. 11. 2023) je spojení *syndrom podvodníka* mnohokrát častější než třeba *sňatkový podvodník* (v poměru 65 : 3), zatímco v předcházejícím a objemnějším korpusu elektronických textů ještě není. Zcela zřídka, ne-li výjimečný je i *podvodnický syndrom*. Jestli *podvodník* přebije *imposter(a)*, nevíme. *Imposter* je významově specifičtější, navíc celý ten jev je typický v kontextech, v nichž nebývají cizí slova na překážku. U *podvodníka* by pak chyběla *podvodnice*. A bez *podvodnic* to nejde, věřte mi. ●

O molekulách a lidech

text **ONDŘEJ VRTIŠKA**

NAPÍŠE-LI organický chemik knihu o lécích, můžete si být téměř jisti, že pro čtenáře mimo obor bude zcela nesrozumitelná. V takových knihách se můžeme například dočíst, že „syntéza cyklofosfamidů vychází z hydrochloridu bis(2-chlorethyl) aminu, který reakcí s fosforoxytrichloridem v přítomnosti pyridinu poskytne dichlorid N,N-bis(2-chlorethyl)fosforamidové kyseliny“. Citujeme z knihy *Farmakochemie*, kterou Stanislav Rádl napsal spolu s Františkem Hamplem a Jaroslavem Palečkem.

Slovo „téměř“ je v prvním souvětí důležité. Stanislav Rádl totiž napsal také knihu *Příběhy spojené s objevy nových léčiv*. Na cyklofosamid v ní narazíme rovněž, ale postup jeho syntézy nám zůstane utajen. Autor tuto látku zmiňuje v kapitole věnované vývoji protirakovinných alkylačních činidel. První látkou, s níž se v ní setkáváme, je yperit, což může překvapit každého, kdo nestudoval medicínální chemii, nebo nečetl nedávný článek Jana Trnky (Vesmír 101, 666, 2022/11). Příběh pokračuje útokem německých bombardérů na spojenecké lodě v italském přístavu Bari v prosinci 1943. Na palubě jedné z nich byl právě yperit. Následky byly pro vojáky tragické, ale po válce si šéf služby americké protichemické ochrany, plukovník Cornelius P. Rhoads, civilní profesí patolog a onkolog, v dříve utajované zprávě všiml souvislosti účinků yperitu se zastavením buněčného dělení. Otevřela se tím cesta k využití derivátů bojové látky k léčbě rakoviny...

Historie léčiv je spleť a úsměvných, překvapivých i tragických událostí plná. V knize narazíme na let 103 společnosti PanAm, tragicky ukončený bombovým útokem libyjských teroristů nad skotským městem Lockerbie v roce 1988 (smrt Irvinga Sigala v kapitole o ritonaviru), nebo na nejménovaného kadeta vojenské akademie ve West Pointu, který se v roce 1951 neúspěšně pokusil o sebevraždu pozřením jedu na krysy. I jeho zásluhou se z warfarinu stal lék omezující srážení krve.

Díky tomu je kniha plná nejen těžko zapamatovatelných názvů chemických sloučenin a jejich vzorců, ale také historek, v nichž se

objevují držitelé Nobelovy ceny i prostitutky, šéfové velkých farmaceutických firem i narkomani. A k tomu všemu nám v kapitole o benzodiazepinech zahrají Rolling Stones *Mother's little helper*: „And though she's not really ill, there's a little yellow pill...“

Stanislav Rádl se výzkumu a vývoji léčiv věnoval nejprve ve Výzkumném ústavu pro farmaci a biochemii, poté ve společnosti Zentiva, v níž nyní působí jako konzultant. Na VŠCHT Praha přednáší farmakochemii. S řadou hrdinů své knihy se osobně poznal. Je také častým přispěvatelem do Vesmíru. Ostatně v knize najdeme i dvě kapitoly, které v upravené podobě ve Vesmíru vyšly – příběh taxolu (Vesmír 101, 628, 2022/10) a historie Zentivy (Vesmír 101, 578, 2022/9). Stanislav Rádl se odkazuje i na články jiných autorů, např. v příběhu disulfiram (antabusu) na článek Borise Cveka (Vesmír 97, 449, 2018/7).

Mimochodem, naposled zmíněný článek ve Vesmíru vyšel s titulkem *Serendipity aneb Lekce z dějin antabusu*. Právě serendipita, tedy šťastná náhoda, která ve spojení s důvtipem a kreativitou otevírá nové možnosti, je v knize Stanislava Rádlůvka častým motivem. Vděčíme ji za bezpočet léků, jejichž účinné látky mohly snadno zůstat bez povšimnutí.

Náhoda hraje často roli nejen při objevu či syntéze účinné látky, ale i při jejím testování a při obchodních rozhodnutích, zda ji coby neperspektivní opustit, nebo dále investovat do výzkumu a testování. Mnoho látek bývá v některé z těchto fází polozapomenuto a druhého života se dočkají jen díky nepravděpodobné shodě okolností nebo zásluhou bystrého jednotlivce, který si spojí zdánlivě nesouvisející informace nebo kterému (na znalostech založená) intuice poradí, aby nějaké molekule dal ještě šanci.

Stalo se to i v příběhu acyklických nukleosídfosfonátů Antonína Holého (rozhodla urputnost Johna Martina po sloučení firem Bristol-Myers a Squibb - viz kapitolu 26 nebo článek Zdeňka Hostomského, Vesmír 99, 184, 2020/3). S ním kontrastuje mnohem méně známý osud jeho soupevníka ze stejného ústavu, Aloise Pískaly, který Holého štěstí neměl (Vesmír 97, 598, 2018/10).

**STANISLAV
RÁDL: Příběhy
spojené s objevy
nových léčiv**
VŠCHT, Praha 2023,
320 s., ISBN
978-80-7592-165-9

to takový jako souboj," prohlásil například v březnu 2021 Andrej Babiš v pozici premiéra. Zároveň nás farmaceutický průmysl chtěl zabít „toxickou genovou manipulací maskovanou za vakcíny“, jak hlásali radikálnější z antivaxerů.

Je pravda, že firmy si za špatnou pověst mohou částečně samy, protože jejich hříchy by se našlo požehnané - v lepším případě v podobě korumpování lékařů či personálního propojování firem a regulačních orgánů, v horším případě v podobě podvodů a neetického zacházení s pacienty. Stanislav Rádl se tomuto tématu nevyhýbá, a kromě řady drobnějších zmínek mu věnuje i dvě celé kapitoly o rodině Sacklerů a o korupčním potenciálu tohoto průmyslu. Zmínuje i nejrůznější marketingové triky včetně využití aktivistů k tlaku na regulační orgány. (Pikantní je to u flibanserinu, kdy firma vlastníci patentová práva usilovala o jeho schválení coby „ženské viagry“ a pro vytvoření tlaku na FDA angažovala feministické skupiny argumentující nerovnoprávným postavením žen.)

Upozorňuje však také, že kritika je v mnohém nespravedlivá. Je snadné pohoršovat se nad velkými zisky. Méně je vidět na množství neúspěchů a bankrotů, na obrovské náklady vložené do vývoje a testování potenciálních léčiv, přičemž jeden úspěšný preparát musí zaplatit řadu těch, které někde na cestě z laboratoře do kliniky zhavarovaly.

Chceme léky co nejučinnější a nejbezpečnější. Bedlivá kontrola zabránila mnoha neštěstím, poučná je nechvalně známá historie thalidomidu (kapitola 11). Ale přísná regulace zároveň uvedení nových léků na trh nesmírně prodlužuje a zpomaluje. V tomto čísle Vesmíru se věnujeme antibi-
tické rezistenci. Vývoj nových antibiotik
naráží mimo jiné na to, že jakékoli nové
léčivo budou lékaři šetřit jen pro případy,
kdy konvenční léčba nezabírá, aby ho co
nejdéle uchránili před vývojem rezistence
vůči němu. Ale jakou motivaci mají firmy
investovat obrovské sumy do vývoje léků,
které pak čekají v chladnici na výjimečné
využití jednou za uherský rok? Hořeková-
ním nad „nenasytitými korporacemi“ tento
problém nevyřešíme. ●

četli jsme —

**EDWARD N.
LUTTWAK: Státní
převrat. Praktická
příručka**
Maraton, Praha 2023,
překlad Martin Pokorný,
272 s., ISBN
978-80-88411-27-7

Únor 1948 ani srpen 1968 nebyly podle autora státními převraty. V prvním případě nedošlo k plnému ochromení státního aparátu a převzetí probíhalo postupně, ve druhém případě šlo prostě o vojenskou invazi. Kniha se ovšem nevěnuje Česku, ale převratům v různých místech světa, podrobnému popisu, jak provést převrat a jak takové převraty „chodí“. Kniha poprvé vyšla ve Velké Británii r. 1968, opětovný úspěch zaznamenalo druhé vydání r. 2016, aktualizované pro 21. století. V Česku nyní vychází podruhé, tentokrát s úvodním slovem k českému vydání, v němž autor vzpomíná na vpád okupačních vojsk v roce 1968, který v Praze na vlastní oči sledoval. (eb)

**RICHARD
DAWKINS: S hlavou
v oblacích.
Vítězství nad
gravitací**
Dokořán, 2023, Překlad
Pavel Pecháček, 304 s.,
ISBN 978-80-7675-118-7

K čemu je létání dobré?
Když je létání tak skvělé, proč některá zvířata o křídla přišla? To jsou názvy kapitol knihy známého evolučního biologa, která začíná dotazem: „Zdá se vám někdy o tom, že létáte jako pták? Mně ano, a zbožňuji to.“ A končí: „Stejně jako je létání unikem před gravitací do třetího rozměru, představuje věda možnost odpoutat se od všední každodennosti a vystoupat do neprobádaných výšin představivosti. Roztáhněte křídla a sledujte, kam vás vynesou.“ Kniha pro autora poněkud netypická, ilustracemi ji doprovází slovenská výtvarnice Jana Lenzová. (eb)

První číslo vyšlo 3. května 1871

vesmír

ISSN 0042-4544 — 12 čísel ročně — evidenční č. MK ČR E 896 — Vydává Vesmír, s. r. o., Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, tel.: 222 828 393, 394, 395
e-mail: redakce@vesmir.cz, www.vesmir.cz

Šéfredaktor: Mgr. Ondřej Vrtiška (vrtiska@vesmir.cz) – Redakce: Ing. Eva Bobůrková (eva@boburka.cz) – Bc. Jeronym Boháček (jeronymb@gmail.com) – Bc. Zora Góthová (gothova@vesmir.cz) – Mgr. Pavel Hošek (hosek@vesmir.cz) – Marek Janáč (marek.janac@seznam.cz) – Návrh layoutu: Martin Vágnr – Grafická úprava: Pavel Hošek

Redakční rada: prof. MUDr. M. Anděl, *CSC. (medicina)* – **Mgr. I. Boháček (fyzika)** – RNDr. V. Cílek, *CSC. (geologie)* – prof. RNDr. J. Černý, *Ph.D. (biologie)* – prof. MUDr. F. Ciampor, *DrSc. (virologie)* – RNDr. P. Duda, *Ph.D. (biologie)* – Mgr. M. Fendrych, *Ph.D. (biologie)* – doc. RNDr. V. Ferák, *CSC. (biologie)* – RNDr. M. Ferus, *Ph.D. (chemie)* – prof. RNDr. J. Flegr, *CSC. (biologie)* – doc. RNDr. D. Frynta, *Ph.D. (biologie)* – Ing. M. Fučíková, *Ph.D. (biologie)* – RNDr. E. Ginter, *DrSc. (výživa)* – RNDr. J. Havlík, *Ph.D. (chemie)* – prof. RNDr. I. Horaček, *CSC. (zoologie)* – prof. MUDr. C. Höschl, *DrSc. (medicina)* – Ing. F. Houdek (vědní publicista) – Ing. M. Hudík, *Ph.D. (společenské vědy)* – prof. MUDr. P. Jirůška, *Ph.D. (neurofyzilogie)* – Mgr. J. Kolář, *Ph.D. (botanika)* – prof. RNDr. R. Kotěšček, *DrSc. (fyzika, matematika)* – prof. RNDr. O. Lapčík, *Ph.D. (bichemie)* – doc. M. Lipoldová, *CSC. (molekulární biologie)* – prof. MUDr. L. Machala, *Ph.D. (medicina)* – prof. RNDr. J. Palouš, *DrSc. (astronomie)* – prof. Ing. J. Petr, *DrSc. (biologie)* – doc. P. Pokorný, *DrSc. (paleontologie)* – doc. M. Růžička, *Ph.D. (biologie)* – RNDr. P. Sládek, *Ph.D. (chemie)* – prof. RNDr. P. Slávek, *Ph.D. (biologie)* – doc. RNDr. J. Stokor, *Ph.D. (biologie)* – prof. RNDr. P. Storchová, *Ph.D. (molekulární biologie)* – RNDr. P. Šíma, *CSC. (imunologie)* – prof. Dr. Ing. O. Šrámek, *Ph.D. (geochemie, geologie)* – Mgr. J. Toman, *Ph.D. (biologie)* – MUDr. J. Trnka, *Ph.D. (medicina)* – Mgr. J. Turek, *Ph.D. (archeologie)* – Mgr. M. Vácha, *Ph.D. (etik)* – RNDr. S. Vaněk, *CSC. (biologie)* – prof. RNDr. B. Velický, *CSC. (fyzika)* – prof. Ing. S. Vilček, *Ph.D. (molekulární biologie)* – prof. RNDr. F. Vyskočil, *DrSc. (fyzilogie)* – RNDr. V. Wagner, *CSC. (fyzika)* – Mgr. P. Zouhar, *Ph.D. (fyzilogie)* – prof. RNDr. J. Zrzavý, *CSC. (biologie)*

Inzerce: Jeronym Boháček, mobil: 720 280 248, e-mail: jnyrbm@gmail.com — **Předplatné**: Send Předplatné, P. O. Box 141, 140 21 Praha 4, tel: 225 985 925, 777 333 370, 605 202 115, e-mail: vesmir@send.cz, send@send.cz, www.send.cz — předplatné na rok 1230 Kč, předplatné na půl roku 220 Kč, předplatné na půl roku 670 Kč, cena čísla ve volném prodeji 125 Kč. **Administrativa**: Zora Gothová (gothova@vesmir.cz, tel: 222 828 934, zora@vesmir.cz), Vojny prodeje: Rozšiřují společnosti PNS, s. a. s., v **Slovenské republice rozšiřují** (stánky prodeje 5,90 Kč, pro předplatitele 5,30 Kč): Mediaprint Praha-Pressgrosso, s. a. s., oddělení jiné formy predaj, Stará Vajnorská 9, P. O. BOX 183, 830 00 Bratislava, infolinka 0800 188 826, e-mail: predplatne@mpkapa.eu, web: www.predplatne.sk; Magnet Press Slovakia, s. r. o., Šustekova 8, 851 04 Bratislava, tel: 00421 (2) 67 201 931-933, fax: 67 201 910 a P. O. BOX 67 201 930, e-mail: magnet@press.sk. **Sazba**: Vesmír, s. r. o. Tisk: Triangl, a. s., Praha. **Redakční uzávěrka**: 6. 11. 2023, vychází 4. 12. 2023 — Vesmír vychází s podporou NČLF a IOCB Tech. © Vesmír, s. r. o.

Žádá čast tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování a v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv. Vydavatel nese odpovědnost za údaje a názory autorů jednotlivých článků ani inzerce, včetně inzerce vkládané. Nevyžádané rukopisy nevracíme. **VESMÍR 102 (12) 665–732 (2023) 68 stran**